

ปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

FACTORS AFFECTING INSTRUCTIONAL SUPERVISION PROCESS IN MUNICIPALITY SCHOOL

พรรณมาศ พรหมพิลา¹

ประเสริฐ อินทร์รักษ์²

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ (1) ปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ (2) รูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่าง คือ สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 226 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 3 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้างานวิชาการ และครู รวมผู้ให้ข้อมูล 678 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2553 แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเพื่อการจำแนกกลุ่มตัวแปรด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยหลัก (Factor Analysis) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Path Analysis) วิเคราะห์ค่าไคสแควร์ (Chi-Square) (χ^2)-test of Independence ประกอบกับ Marascuilo test.

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย ปัจจัย 7 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของครู ด้านการประเมินผล ด้านการพัฒนาและการปรับปรุง ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการปฏิบัติการนิเทศการสอน 2) รูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดขึ้นประกอบด้วยปัจจัย 7 ด้าน แต่ละด้านมีสหสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน โดยด้านการวางแผน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของครู ด้านการประเมินผล และด้านการพัฒนาและการปรับปรุง มีสหสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ทั้ง 5 ด้านดังกล่าว มีสหสัมพันธ์ทางบวกโดยตรงกับด้านการปฏิบัติการนิเทศการสอน ส่วนด้านการวางแผนและด้านการบริหารจัดการมีสหสัมพันธ์ทางบวกโดยตรงกับด้านการมีส่วนร่วม

Abstract

The purposes of this research were to identify; (1) the process factors affecting instructional supervision in the municipality schools, and (2) the model of instructional supervision process in municipality schools. The sample used of this study were 226 municipality schools. The respondents comprised school administrators, head of academic affairs and teachers, totally 678 respondents. The instruments for collecting the data were analyzed by focus group interviews form and opinionnaire. The statistical treatment for analyzing the data were frequency, percentage, mean, standard deviation, exploratory factor analysis, path analysis and Chi-Square (χ^2)-test of Independence, Marascuilo test.

The research findings were as follows: (1) The factor that affecting instructional supervision process in municipality schools composed of 7 factors: 1) planning 2) managing 3) problems and needs

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

²อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

assessing 4) evaluating 5) developing and improving 6) participating and 7) instructional supervising. (2) The model of instructional supervision process in municipality schools composed of 7 factors whereby each factor were positively correlated with each others. Whereas planning, managing, problems and need assessing, evaluating, and developing and improving were significantly correlated with themselves. On the other hand those five factors were directly correlated with instructional supervision. However, planning and managing were correlated with the participating factor.

Keyword : Instructional supervision processes/ the municipality school

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศไทย “มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรม มีความรอบรู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชนเข้มแข็งสังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ มีเสถียรภาพและมีความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้การบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” โดยอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาหลักกรอบแนวความคิด และเจตนารมณ์ ตามแนวพระราชดำริสองคัมภีร์ของพระเจ้าอยู่หัว หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ยึดทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุล พอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อมุ่งให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อให้คนไทยมีความสุข พึ่งตนเอง และก้าวทันโลกโดยยังรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ สามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่า เหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี มีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต เป็นแผนบูรณาการแบบองค์รวม กระบวนการในการบูรณาการของชีวิตเป็นองค์รวมของการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติ อย่างมีสมดุล พึ่งพาอาศัย ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรม

ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในการพัฒนาคนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ต่อเนื่อง ตั้งแต่เด็กในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ครูคือผู้ที่ทำการสอนให้ความรู้แก่นักเรียน สั่งสอน อบรมให้นักเรียนเป็นคนดีมีศีลธรรม ได้รับประสบการณ์ มีพัฒนาการทางสติปัญญา สามารถนำความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ต่อประเทศชาติจากการรายงานการวิจัยของศูนย์พัฒนาการศึกษาแห่งชาติของประเทศไทย พบว่า การสอนนักเรียนเป็นงานยากและงานหนักอย่างยิ่ง ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนโดยให้เป็นหน้าที่ของครูตามลำพังแต่เพียงผู้เดียวคงไม่สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้ ครูควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากทุกฝ่าย ได้แก่ จากฝ่ายผู้บริหาร จากฝ่ายผู้ปกครอง จากชุมชนท้องถิ่น และจากกระทรวง ทบวง กรม ที่โรงเรียนสังกัดอยู่ เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและมีปัญหามาก อันเป็นผลจากสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็วมาก ซึ่งเกินกำลังความสามารถของครูที่จะจัดการเรียนการสอนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ครูผู้สอนต้องได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือ ชี้แนะ ปรึกษาหารือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาดังแต่ระดับชาติ ระดับชุมชนท้องถิ่น จนถึงระดับโรงเรียน บุคคลเหล่านี้คือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการสอนซึ่งอาจเป็นบุคลากรที่อยู่ในโรงเรียน รวมทั้งบุคลากรที่มาจากภายนอกโรงเรียน ครูส่วนใหญ่มีทักษะในทางที่ดีต่อ

วิชาชีพครู เห็นความสำคัญของวิชาชีพครู ภูมิใจในวิชาชีพครู สำหรับทักษะเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าศึกษานิเทศก์ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนมาก และต้องการความช่วยเหลือจากศึกษานิเทศก์มากที่สุด

โรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย มีศึกษานิเทศก์โดยตำแหน่ง จำนวนจำกัด ไม่สามารถสนองความต้องการในการนิเทศการสอนของโรงเรียนต่างๆ ได้ทั่วถึง ประกอบกับสภาพปัญหา และความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน จึงเป็นการยากที่ศึกษานิเทศก์ซึ่งอยู่ภายนอกโรงเรียนจะรู้สภาพปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของโรงเรียนได้ การสนองความต้องการในการพัฒนาโรงเรียนด้านต่างๆจึงเป็นไปได้ยาก ซึ่งในในสภาพปัจจุบันนี้ครู และบุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถมากขึ้นเพียงพอ และบางคนยังมีความสามารถชำนาญในเฉพาะสาขาวิชาอีกด้วย จึงสมควรจะใช้ทรัพยากรบุคคลเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และยังเป็นการยอมรับซึ่งกันและกันด้วย เป็นการสอดคล้องกับปรัชญา หลักการและวิธีการของการนิเทศสมัยใหม่มากที่สุด โดยการนิเทศสมัยใหม่จะเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่มีคนคอยชี้แนะให้ทำงานอยู่ตลอดเวลา ในการบริหารการศึกษาเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (2545) ในหมวดที่ 1 ความมุ่งหมายและหลักการการศึกษา ต้องอาศัยกระบวนการทางการบริหารในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการนิเทศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานทั่วไป ที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพของการศึกษาให้สูงขึ้นทั้งนี้ การนิเทศการสอนนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาครูให้สามารถจัดกิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุตามจุดหมายของหลักสูตรได้ แต่ในปัจจุบันมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ที่ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติการนิเทศการสอนได้อย่างครบถ้วน เนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน และทุกคนต้องมีส่วนร่วมผลักดัน ส่งเสริมสนับสนุนให้

ผลผลิตทางการศึกษามีคุณภาพ ผลจากการประเมินคุณภาพภายนอก และการแสดงผลการประเมินผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ในสถานการณ์ที่โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ระบบการศึกษาไทยได้มีการปฏิรูปการศึกษาใหม่ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างรูปแบบ กระบวนการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการและระบบสนับสนุนต่างๆ ทั้งด้านงบประมาณ อุปกรณ์เครื่องมือ สื่อเทคโนโลยี และที่สำคัญเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมใหม่ สังคมแห่งความเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งเป็นยุคที่ต้องอาศัย องค์ความรู้ (Knowledge-based society) เป็นเหตุทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาหลายแห่งละเลยการนิเทศภายในสถานศึกษาโดยสิ้นเชิง สถานศึกษาบางแห่งไม่มีข้อมูลการนิเทศภายใน บางแห่งไม่ได้ดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน ทำให้สถานศึกษาหลายแห่งไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินด้านการนิเทศภายในโรงเรียน ในการประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานมาตรฐานการศึกษา (สมศ.)

การนิเทศการสอนจึงมีความสำคัญที่อยู่คู่กับการมีโรงเรียน คือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการนิเทศ ไม่ว่าจะเป็นการชี้แนะ เสนอแนะ แลกเปลี่ยนความคิด วิเคราะห์งาน ร่วมมือกันพัฒนางาน พัฒนวิธีการทำงาน รวมถึงการสร้างขวัญและความมั่นใจให้กับครู ซึ่งตามแนวคิดและหลักการของการนิเทศ ย่อมมีอยู่แล้วในทุกสถานศึกษา แต่อาจจะไม่ได้เรียก หรือไม่ตระหนักว่าเป็นการนิเทศ อาจจะมีแตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของการจัดระบบ วิธีการและกระบวนการ หรือความพยายามอย่างหนึ่งในการบริหารจัดการศึกษาที่กำหนดวัตถุประสงค์ และกระบวนการ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนและพฤติกรรมของครู รวมทั้งการพัฒนางานฝ่ายต่างๆ ในสถานศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดโดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดของครูที่มีความรู้ ความชำนาญ มีประสบการณ์สูงในสถานศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นผู้นิเทศ ซึ่งอาจจะเป็นครูผู้มีความชำนาญการ ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ การนิเทศการสอนในโรงเรียน จึงนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาครูใน

โรงเรียนให้สามารถจัดกิจกรรม และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตรได้ ดังนั้นเพื่อให้ผู้บริหารได้ตระหนักเห็นความสำคัญการนิเทศและนำไปปฏิบัติในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษาถึงปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อนำผลการศึกษาวិจัยไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทราบปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. เพื่อทราบรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพหุปัจจัย
2. รูปแบบกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเหมาะสมกับโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย

วิธีการศึกษา

เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ที่มีแผนแบบการวิจัยแบบกลุ่มตัวอย่างเดียวตรวจสอบสถานการณ์ไม่มีการทดลอง (The one shot non-experimental case study design)

การศึกษานี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. จัดเตรียมโครงการวิจัย เป็นขั้นตอนการจัดเตรียมโครงการตามระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัย โดยศึกษาเรื่องกระบวนการบริหารงานนิเทศจากเอกสาร ตำรา ข้อมูลสถิติการวิจัยของบุคคล และหน่วยงานต่าง ๆ

รวมถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารงานนิเทศ เพื่อจัดทำโครงการการวิจัยโดยขอคำแนะนำความเห็นในการจัดทำโครงร่างการวิจัยจากอาจารย์ที่ปรึกษา และนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อเสนอขออนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์

2. ดำเนินการวิจัย เป็นขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรม เพื่อสร้างและพัฒนาเครื่องมือไปทดลองใช้ปรับปรุงคุณภาพแล้วสรุปข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงานนิเทศในโรงเรียน การศึกษาวรรณกรรมเอกสารงานวิจัยหลักการทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (Focus group discussions) จากการสนทนา จำนวน 4 กลุ่ม (จำนวน 6-8 คน) ประกอบด้วย ครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษาผู้บริหารการศึกษา ศึกษาพิเศษ และผู้วิจัยสรุปประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สร้างเครื่องมือ และพัฒนาเครื่องมือ จากแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus group discussions) เป็นแบบฟอร์มที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียน และแบบสอบถามความคิดเห็น (Opinionnaire) เป็นแบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ (Check list) สอบถามความคิดเห็นว่า ปัจจัยด้านกระบวนการส่งผลต่อการนิเทศการสอนมากน้อยเพียงใด ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ของไลเคิร์ต (Likert's five rating scale) ได้ข้อคำถามจำนวน 90 ข้อ นำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน พิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) นำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) หลังจากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) 10 โรงเรียน โรงเรียนละ 3 คน จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ครู หัวหน้างานวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ความเที่ยง (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.987

3. เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล โดยขอหนังสือจากภาควิชาการบริหารการศึกษา และบัณฑิตวิทยาลัย สัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม (Focus group discussions) 4 กลุ่ม ที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการสอนด้วยตนเอง ส่งแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอน ด้วยตนเองทางไปรษณีย์ (Ordinary mails) และแบบสอบถามบางส่วนผู้วิจัยไปรวบรวมด้วยตนเอง

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สถานศึกษาที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งสิ้นจำนวน 544 โรงเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้ตารางประมาณการขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) และสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งประเภท (Stratified random sampling) ได้สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นตัวอย่างจำนวน 226 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูล คือ บุคลากรในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโรงเรียนละ 3 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน หัวหน้างานฝ่ายวิชาการ 1 คน และครูผู้สอน 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 678 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรพื้นฐาน เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และประสบการณ์การทำงานในหน้าที่ปัจจุบัน ตำแหน่งปัจจุบัน

2. ตัวแปรที่ศึกษา ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 90 ปัจจัยที่สังเกตได้จากการสรุปผลการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ และรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนจากการสนทนากลุ่ม และการที่ผู้วิจัยสรุป จำนวน 5 รูปแบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ค่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนแบบมาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ถือว่าเป็นค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูลตกอยู่ในช่วงใดก็แสดงว่าค่าระดับความความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนที่เป็นจริงแบบนั้น โดยนำค่าเฉลี่ยที่ได้ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของเบสท์ (Best)

2. การวิเคราะห์ปัจจัยหลัก (Factor analysis) โดยการวิเคราะห์แบบปัจจัยเชิงสำรวจ (Exploratory factor analysis) ด้วยวิธีสกัดปัจจัย (Principal Component Analysis: PCA) เพื่อให้ได้ตัวแปรที่สำคัญซึ่งถือเกณฑ์การเลือกตัวแปรที่เข้าอยู่ในปัจจัยตัวใดตัวหนึ่ง โดยพิจารณาจากค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalue) เท่ากับ 1 และถือเอาค่าน้ำหนักปัจจัย (Factor loading) ของตัวแปรแต่ละตัวของปัจจัยนั้นมีค่าตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป ที่บรรยายด้วยตัวแปรตั้งแต่ 3 ตัวแปรขึ้นไป ตามวิธีของไกเซอร์ (Kaiser) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Path analysis)

3. การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบของปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้การวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และศึกษานิเทศก์ เป็น 4 รูปแบบ และผู้วิจัยสรุป จำนวน 1 รูปแบบรวมเป็น 5 รูปแบบ จากแบบสอบถามความคิดเห็นต่อรูปแบบของปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอน

ผลการศึกษา

การวิเคราะห์ปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอนเชิงสำรวจ (Exploratory factor analysis) ตามการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้างานวิชาการ และครูผู้สอนในกลุ่ม

ตัวอย่างจำนวน 226 โรงเรียน โรงเรียนละ 3 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน 678 คน เป็นผู้ให้ข้อมูล ที่ตอบแบบสอบถามที่ส่งไปให้ข้อมูลตอบ จำนวน 678 ฉบับ ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาทั้งสิ้น 188 โรงเรียน จำนวน 564 ฉบับ เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 185 โรงเรียน จำนวน 555 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 81.86 แล้วผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์มาวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ได้ผลดังนี้

1. ปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพบว่า

1.1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า โดยภาพรวมตัวแปรทั้งหมด 90 ปัจจัย มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) อยู่ระหว่าง 2.71-4.23 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ระหว่าง 0.68 - 1.84 แสดงว่าผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของปัจจัยแต่ละตัวแปร โดยเฉลี่ยตั้งแต่ปานกลางถึงมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ของตัวแปรที่มีค่ามากที่สุด คือ ตัวแปรที่ 71 ส่งเสริมการจัดทำแผนการเรียนรู้ การปฏิบัติการสอนตามแผนการเรียนรู้ และการประเมินผลและบันทึกหลังสอน โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.23 รองลงมาคือตัวแปรที่ 57 การแต่งตั้ง

คณะกรรมการนิเทศการสอน โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.19 และตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) อยู่ในระดับน้อยที่สุดคือ ตัวแปรที่ 37 โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 2.71 การวิเคราะห์ค่าระดับความเป็นสาเหตุของปัจจัย ของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สรุปว่ามีค่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการว่าส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก

1.2. ปัจจัยด้านกระบวนการมี 7 ปัจจัย ประกอบด้วย ตัวแปรจำนวน 40 ตัวแปร ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ โดยพิจารณาจากค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalue) ที่มากกว่า 1 ตามวิธีของไกเซอร์ (Kaiser) และการเลือกปัจจัยจากจำนวนตัวแปรในแต่ละปัจจัยที่ต้องมีตัวแปรบรรยายปัจจัยนั้นๆ โดยมีค่าน้ำหนัก (Factor loading) แต่ละตัวแปรเท่ากับ 0.600 ขึ้นไป ซึ่งพบว่า 7 ปัจจัย เป็นไปตามเกณฑ์และประกอบด้วยตัวแปร จำนวน 40 ตัวแปร จากจำนวน 90 ตัวแปร ตัดออกจำนวน 50 ตัวแปร ที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ค่าน้ำหนักปัจจัย (Factor loading) ซึ่งปัจจัยที่สำคัญทั้งปัจจัย 7 ด้าน มีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์เอกสารของผู้วิจัย ดังรายละเอียดตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนปัจจัยและค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)

ปัจจัย (Component)	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)	ค่าความแปรปรวนร้อยละ % of Variance	ค่าความแปรปรวนสะสมร้อยละ Cumulative %	ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)	ค่าความแปรปรวนร้อยละ % of Variance	ค่าความแปรปรวนสะสมร้อยละ Cumulative %
1	40.899	45.443	45.443	11.553	12.837	12.837
2	3.630	4.033	49.477	9.196	10.218	23.055
3	3.331	3.701	53.178	6.923	7.692	30.747
4	2.461	2.735	55.912	6.859	7.621	38.368
5	1.950	2.167	58.079	6.333	7.037	45.405
6	1.791	1.990	60.069	4.450	4.945	50.349
7	1.550	1.722	61.792	3.419	3.799	54.148

จากตารางที่ 1 แสดงจำนวนปัจจัย (Component) และค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) ตั้งแต่ 0.600 ขึ้นไป พบว่า มีปัจจัย 7 ด้าน และปัจจัยที่ 1-7 สามารถอธิบายความแปรปรวนสะสมทั้งหมดได้เท่ากับร้อยละ 54.148 เมื่อพิจารณาจากค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalue) ที่มากกว่า 1 ตามวิธีของไกเซอร์ (Kaiser) มีค่าน้ำหนักของตัวแปร (Factor loading) เท่ากับ 0.600 ขึ้นไป พบว่ามี 7 ด้านเท่านั้นที่เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณา คือ ปัจจัยด้านที่ 1 ปัจจัยด้านที่ 2 ปัจจัยด้านที่ 3 ปัจจัยด้านที่ 4 ปัจจัยด้านที่ 5 ปัจจัยด้านที่ 6 และปัจจัยด้านที่ 7 ที่เป็นไปตามเกณฑ์และประกอบด้วยตัวแปรจำนวน 40 ตัวแปร ที่เหลือจำนวน 50 ตัวแปร ที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ค่าน้ำหนักของปัจจัย (Factor loading) ซึ่งจำแนกได้ค่าน้ำหนักของปัจจัย และจำนวนกลุ่มของปัจจัยด้านที่ 1 มีค่าน้ำหนักของปัจจัยตั้งแต่ 0.622-0.714 มีจำนวน 9 ตัวแปร ด้านที่ 2 มีค่าน้ำหนักของปัจจัยตั้งแต่ 0.610-0.699 มีจำนวน 9 ตัวแปร ด้านที่ 3 มีค่าน้ำหนักของปัจจัยตั้งแต่ 0.656-0.701 มีจำนวน 6 ตัวแปร ด้านที่ 4 มีค่าน้ำหนักของปัจจัยตั้งแต่ 0.673-0.684 มีจำนวน 5 ตัวแปร ด้านที่ 5 มีค่าน้ำหนักของปัจจัยตั้งแต่ 0.730-0.789 มีจำนวน 5 ตัวแปร ด้านที่ 6 มีค่าน้ำหนักของปัจจัยตั้งแต่ 0.609-0.617 มีจำนวน 3 ตัวแปร ด้านที่ 7 มีค่าน้ำหนักของปัจจัยตั้งแต่ 0.743-0.755 มีจำนวน 3 ตัวแปร รวมปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอนมี 7 ด้าน มีจำนวน 40 ตัวแปร จากการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสำรวจ (Exploratory factor analysis) จากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเพื่อสกัดตัวแปรให้เหลือตัวแปรที่สำคัญของปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอน 7 ด้าน นำมาสกัดปัจจัย (Principal Component Analysis: PCA) แล้วได้ปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอนทั้งหมด 7 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์เอกสารและผลงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี ผู้วิจัยจึงได้นำมากำหนดเป็นปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. พบว่ารูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอน
ในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.1 ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Path analysis) ของปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นค้นพบ 7 ด้าน โดยจากตั้งสมมติฐานทางการวิจัยพบว่า มีปัจจัยที่เป็นตัวแปรอิสระ จำนวน 5 ตัวแปรประกอบด้วย ด้านการสำรวจสภาพปัญหา และความต้องการของครู ด้านการวางแผน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการประเมินผล ด้านการพัฒนาและการปรับปรุง และมีปัจจัยที่เป็นตัวแปรตาม จำนวน 2 ตัวแปรประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการปฏิบัติการนิเทศการสอน

2.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรูปแบบกระบวนการนิเทศการสอนจากแบบสอบถามตอนที่ 3 กับตัวแปร โดยสร้างแบบบันทึกการสนทนากลุ่มแบบมีโครงสร้าง (Structured interview) เกี่ยวกับความเหมาะสมความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และการนำไปใช้ประโยชน์ และข้อวิจารณ์อื่นๆ ต่อรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากการสนทนากลุ่ม (Focus group discussions) เป็นแบบฟอร์มที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยด้านกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 4 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มครูผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ศึกษาพิเศษ ได้รูปแบบกระบวนการนิเทศ 4 รูปแบบ และผู้วิจัยสรุป 1 รูปแบบ ทดสอบด้วยการทดสอบ ไค – สแควร์ (Chi-Square) (χ^2)-test of independence เพื่อนำมาสรุปและปรับปรุงเป็นรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แล้วนำมาทดสอบรายคู่ Maraschilo test. ได้ข้อสรุปว่าผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นต่อรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนทั้ง 5 รูปแบบไม่แตกต่างกัน จึงไม่จำเป็นนำมาทดสอบเป็นรายคู่ (Marascuilo test) ดังรายละเอียดในตารางที่ 2 ความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลต่อการเลือกรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอน

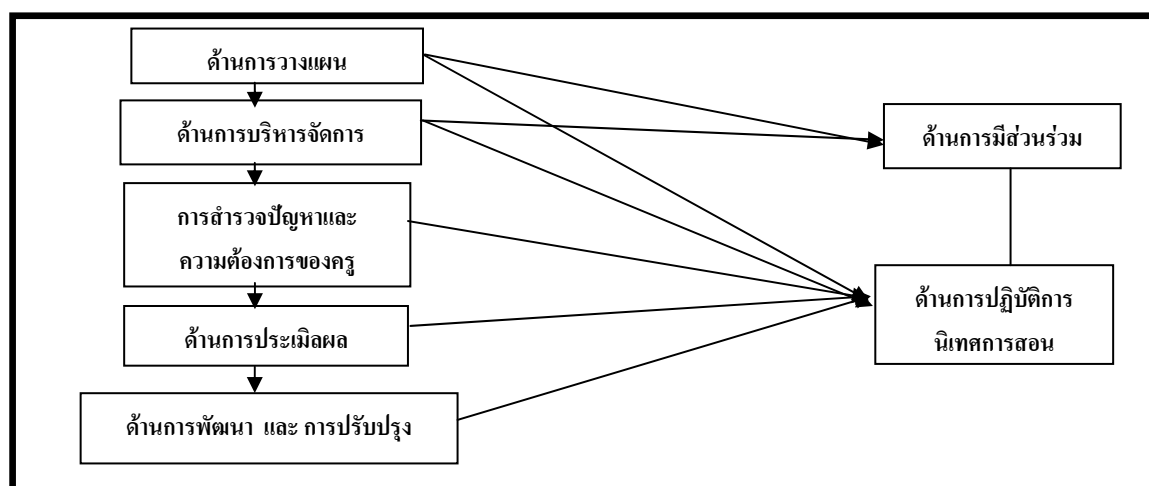
ตารางที่ 2 ความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลต่อการเลือกรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอน

ที่	รูปแบบ การนิเทศ การสอน	ครู		หัวหน้างาน		ผู้บริหาร		รวม	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1	A	22	11.89	21	11.35	20	10.82	63	11.35
2	B	24	12.97	25	13.52	19	10.27	68	12.25
3	C	6	3.24	4	2.16	8	4.32	18	3.24
4	D	35	18.92	41	22.16	47	25.40	123	21.16
5	E	98	52.98	94	50.81	91	49.19	283	52.00
รวมทั้งสิ้น		185	100	185	100	185	100	555	100

จากตารางที่ 2 ความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลโดยรวม พบว่าจำนวนและร้อยละของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลต่อการเลือกรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่ารูปแบบการนิเทศการสอนที่ถูกเลือกมากที่สุด คือ รูปแบบ E คิดเป็นร้อยละ 52.00 ในขณะที่รูปแบบ A-D คิดเป็นร้อยละอยู่ระหว่าง 11.35-21.16 และรูปแบบที่ถูกเลือกน้อยที่สุดคือ รูปแบบ C คิดเป็นร้อยละ 3.24 เมื่อพิจารณาตามกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลต่อการเลือกรูปแบบของกระบวนการนิเทศการสอนแต่ละรูปแบบ พบว่ากลุ่มครูเลือกรูปแบบ E มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.98 รองลงมาคือ รูปแบบ D

คิดเป็นร้อยละ 18.92 รูปแบบ B คิดเป็นร้อยละ 12.97 รูปแบบ A คิดเป็นร้อยละ 11.89 และรูปแบบ C คิดเป็นร้อยละ 3.24 ตามลำดับ กลุ่มหัวหน้างานวิชาการเลือกรูปแบบ E มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.81 รองลงมาคือ รูปแบบ D คิดเป็นร้อยละ 22.16 รูปแบบ B คิดเป็นร้อยละ 13.52 รูปแบบ A คิดเป็นร้อยละ 11.35 และรูปแบบ C คิดเป็นร้อยละ 2.16 ตามลำดับ กลุ่มผู้บริหารเลือกรูปแบบ E มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 49.19 รองลงมาคือ รูปแบบ D คิดเป็นร้อยละ 25.40 รูปแบบ A คิดเป็นร้อยละ 10.82 รูปแบบ B คิดเป็นร้อยละ 10.27 และรูปแบบ C คิดเป็นร้อยละ 4.32 ตามลำดับ

2.3 รูปแบบการนิเทศการสอน

แผนภูมิ ที่ 1 รูปแบบการนิเทศ F

การยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุรูปแบบ F เป็นรูปแบบที่ได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Path Analysis) พบว่า ปัจจัยด้านกระบวนการที่ส่งผลต่อการนิเทศการสอน มี 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการสำรวจปัญหาและความต้องการของครู 2) ด้านการวางแผน 3) ด้านการบริหารจัดการ 4) ด้านการมีส่วนร่วม 5) ด้านการปฏิบัติการนิเทศการสอน 6) ด้านการประเมินผล 7) ด้านการพัฒนาและปรับปรุง ซึ่งแต่ละด้านมีสหสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน โดยด้านวางแผน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของครู ด้านการประเมินผล และด้านการพัฒนาและการปรับปรุง มีสหสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01 ในขณะที่ทั้ง 5 ด้านดังกล่าวมีสหสัมพันธ์ทางบวกโดยตรงกับด้านการปฏิบัติการนิเทศการสอน ส่วนด้านการวางแผนและด้านการบริหารจัดการมีสหสัมพันธ์ทางบวกโดยตรงกับด้านการมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเพิ่มเติมต่อการนำรูปแบบการนิเทศที่ได้ 2 รูปแบบ ไปศึกษาเปรียบเทียบกับหาประสิทธิภาพของรูปแบบการนิเทศ
2. ควรมีการศึกษาการนำรูปแบบการนิเทศไปศึกษาเชิงลึกทั้งในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ
3. ควรมีการศึกษาการพัฒนากระบวนการนิเทศการสอนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

เอกสารอ้างอิง

กรองทอง จิระเชษฐกุล. นวัตกรรมทางการศึกษาชุด คู่มือการนิเทศภายในโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: ชารอภัย, 2550.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน. การนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษาอย่างเป็นระบบ. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2542.

ลินจง อินทร์มรรย, วรรณพร ภิรมย์รัตน์และ สมเกียรติ ชอบผล. ประมวลสาระชุดวิชาการนิเทศการสอนในระดับประถมศึกษา (Supervision at the Elementary Education Level 1-3). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช บัณฑิตศึกษา สาขาศึกษาศาสตร์, 2550.

สนิท เหลืองภิรมย์และคณะ. คู่มือการบริหารงานบุคคลของพนักงานครูเทศบาล (ม.ป.ท.), สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, การนิเทศภายในโรงเรียน กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2534.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, การพัฒนาสถานศึกษาทั้งระบบสู่การปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มปท, 2543.

กรมสามัญศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์. แนวทางการบริหารงานคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

Ben M Harris. Supervisory Behavior in Education. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, Inc., 1985.

Lee J Cronbach, Dictionary of Education. New York: McGraw-Hill Book Co., 1973.

Carl D Glickman; Stephen P Gordon, and Ross – crodon, M. Jovita. Supervisory of Instruction: A Development Approach. 3rd ed. Massachusetts: Allyn and Bacon Inc., 2001.

Certo, C Samuel. Supervision concept & skill-building 6e. New York: McGraw-Hill., 2008.

Thomas Sergiovanni. and Robert J. Starratte, Supervision Human Perspective. 4th ed. New York: McGraw-Hill Book Co, 1988.

Wiles, Jon and Joseph. Bondi. Supervision: A Guide to Practice. 6th ed. New Jersey: Pearson Prentice-Hall, 2004.